INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCHERS
ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA MEXNAT BOZORINING SHAKLLANISHI VA ISHSIZLIKNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Iskandarov Bekzod Abdijalilovich
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Iqtisodiyot nazariyasi kafedrasi katta o'qituvchisi
Ergashev Tohirjon
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida mehnat bozorining shakllanish jarayoni va uning zamonaviy rivojlanish xususiyatlari tizimli tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi — mehnat bozorining institutsional asoslari, bandlik dinamikasi hamda ishsizlikning o'ziga xos jihatlarini aniqlash va baholashdan iborat. Ish jarayonida statistik ma'lumotlar tahlili, taqqoslash va mantiqiy umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, mamlakatda mehnat bozori bosqichma-bosqich transformatsiyalanib borayotgan bo'lib, unda demografik omillar, hududiy nomutanosibliklar va norasmiy bandlik darajasi muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, ishsizlikning tarkibiy va yashirin shakllari ustunligi aniqlanib, ularning iqtisodiy o'sish va ijtimoiy barqarorlikka ta'siri asoslab berildi. Tadqiqot yakunida mehnat bozorini takomillashtirish va samarali bandlikni ta'minlashga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: mehnat bozori, bandlik, ishsizlik, yashirin ishsizlik, tarkibiy ishsizlik, demografik omillar, migratsiya, norasmiy bandlik, iqtisodiy faollik, ishchi kuchi

Kirish. Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida mehnat bozori har qanday mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. U nafaqat ishchi kuchining taqsimlanishini ta'minlaydi, balki aholi daromadlari, turmush darajasi va ijtimoiy barqarorlikka bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtai nazardan, O'zbekiston Respublikasida mehnat bozorining shakllanishi va rivojlanish xususiyatlarini chuqur o'rganish dolzarb ilmiy masala sifatida namoyon bo'lmoqda.

So'nggi yillarda mamlakatda iqtisodiy islohotlarning jadallashuvi, demografik o'sishning yuqori sur'atlari hamda hududlararo iqtisodiy tafovutlar mehnat bozori tarkibiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, yoshlar ulushining yuqoriligi, ichki va tashqi migratsiya jarayonlari hamda norasmiy bandlik darajasining mavjudligi mehnat bozorining murakkab va ko'p qirrali tizim sifatida shakllanayotganini ko'rsatadi. Bu jarayonlarda ishsizlik muammosi alohida ahamiyat kasb etib, uning nafaqat ochiq, balki yashirin va tarkibiy shakllari ham kuzatilmoqda.

Mavjud ilmiy tadqiqotlarda mehnat bozori va ishsizlik masalalari keng yoritilgan bo'lsa-da, ularning O'zbekiston sharoitidagi o'ziga xos jihatlari, ayniqsa, institutsional o'zgarishlar va zamonaviy iqtisodiy transformatsiyalar bilan bog'liq tomonlari yetarli darajada tizimli tahlil qilinmagan. Mazkur holat ushbu yo'nalishda qo'shimcha ilmiy izlanishlar olib borishni taqozo etadi.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi O‘zbekiston Respublikasida mehnat bozorining shakllanish bosqichlari, uning hozirgi holati hamda ishsizlikning o‘ziga xos xususiyatlarini tahlil qilishdan iborat. Shu asosda mehnat bozorining samaradorligini oshirish va barqaror bandlikni ta’minlashga qaratilgan ilmiy xulosalar ishlab chiqiladi.

Asosiy qism. O‘zbekiston Respublikasida mehnat bozorining shakllanishi mustaqillikdan keyingi iqtisodiy transformatsiya jarayonlari bilan bevosita bog‘liqdir. Rejali iqtisodiyotdan bozor iqtisodiyotiga o‘tish ishchi kuchining taqsimlanishi, bandlik munosabatlari va mehnatga haq to‘lash tizimida tub o‘zgarishlarni yuzaga keltirdi. Ushbu jarayonda davlatning bandlik siyosati bosqichma-bosqich shakllanib, mehnat bozorini tartibga soluvchi institutsional asoslar yaratilgan. Mehnat bozorining shakllanishini tahlil qilishda uning uch asosiy komponenti — ishchi kuchi taklifi, ishchi kuchiga talab va ularni muvozanatlashtiruvchi mexanizmlar muhim ahamiyat kasb etadi. O‘zbekistonda ishchi kuchi taklifi demografik omillar ta’sirida yuqori darajada saqlanib qolmoqda. Aholi sonining o‘sishi, ayniqsa, mehnatga layoqatli yoshlar ulushining yuqoriligi mehnat bozoriga doimiy bosimni yuzaga keltiradi. Shu bilan birga, iqtisodiyot tarmoqlarida yaratilayotgan ish o‘rinlari o‘sish sur’ati ba’zi hududlarda ushbu talabni to‘liq qoplash imkonini bermaydi. Mehnat bozorining shakllanishida hududiy nomutanosibliklar ham sezilarli rol o‘ynaydi. Shaharlarda iqtisodiy faollik yuqori bo‘lsa, qishloq hududlarida bandlik imkoniyatlari nisbatan cheklangan. Bu esa ichki migratsiya jarayonlarini kuchaytiradi va mehnat resurslarining notekis taqsimlanishiga olib keladi. Natijada ayrim hududlarda ishchi kuchi ortiqchaligi, boshqalarida esa malakali kadrlar yetishmovchiligi kuzatiladi. Ishsizlik masalasiga kelganda, O‘zbekiston sharoitida uning bir nechta shakllari mavjudligi aniqlanadi. Birinchidan, ochiq ishsizlik bo‘lib, u ish izlayotgan, ammo ish topa olmagan shaxslarni qamrab oladi. Ikkinchidan, yashirin ishsizlik mavjud bo‘lib, bu holatda shaxslar rasmiy band hisoblanadi, biroq ularning mehnat unumdorligi past yoki ularning malakasi to‘liq ishlatilmaydi. Uchinchidan, tarkibiy ishsizlik iqtisodiyotdagi texnologik va tarmoqlararo o‘zgarishlar natijasida yuzaga kelib, malaka va talab o‘rtasidagi nomutanosiblik bilan ifodalanadi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ishsizlikning tarkibiy shakli O‘zbekiston mehnat bozorida nisbatan sezilarli o‘rin egallaydi. Bunga ta’lim tizimi va mehnat bozori ehtiyojlari o‘rtasidagi mos kelmaslik, kasbiy tayyorgarlik darajasining yetarli emasligi hamda yangi texnologiyalarni o‘zlashtirish jarayonining sekinligi sabab bo‘lmoqda. Shu bilan birga, norasmiy bandlik darajasining yuqoriligi ham mehnat bozori samaradorligini pasaytiruvchi omil sifatida qaraladi. Migratsiya jarayonlari ham ishsizlik dinamikasiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Mehnat migratsiyasi, ayniqsa tashqi migratsiya, ichki mehnat bozoridagi bosimni vaqtincha kamaytirsa-da, uzoq muddatli istiqbolda malakali ishchi kuchining chiqib ketishiga olib kelishi mumkin. Bu holat “inson kapitali oqimi” muammosini yuzaga keltiradi va iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Davlat tomonidan amalga oshirilayotgan bandlik siyosati mehnat bozoridagi muvozanatni ta’minlashga qaratilgan. Xususan, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, kasb-hunar ta’limini rivojlantirish, yoshlar bandligini oshirishga yo‘naltirilgan dasturlar muhim o‘rin tutadi. Shu bilan birga, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi yangi ish o‘rinlarini yaratish bilan birga, mehnat bozorining tuzilmasini ham o‘zgartirmoqda. Mehnat bozorining zamonaviy holatini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, u tobora moslashuvchan va raqobatbardosh tizimga aylanib bormoqda. Biroq bu jarayon bir vaqtning o‘zida yangi chaqiriqlarni ham yuzaga keltirmoqda. Xususan, malaka talablarining oshishi, raqamli ko‘nikmalarga ehtiyojning ortishi hamda an’anaviy kasblarning qisqarishi mehnat bozori ishtirokchilaridan tez moslashuvni talab etmoqda. Umuman olganda, O‘zbekiston mehnat bozori shakllanish bosqichidan rivojlanish va

transformatsiya bosqichiga o‘tmoqda. Ushbu jarayonning samaradorligi esa institutsional islohotlar chuqurligi, ta’lim tizimining moslashuvchanligi hamda iqtisodiy siyosatning izchilligiga bevosita bog‘liqdir.

Xulosa. O‘zbekiston Respublikasida mehnat bozori shakllanishi va ishsizlik xususiyatlarini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, ushbu tizim hali ham transformatsiya jarayonini boshdan kechirmoqda va uning samaradorligi bir qator tarkibiy hamda institutsional omillarga bog‘liq. Mehnat bozori rivojlanishida demografik bosim, hududiy nomutanosibliklar, malaka va talab o‘rtasidagi tafovut hamda norasmiy bandlikning yuqori ulushi asosiy cheklovchi omillar sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu bilan birga, iqtisodiyotda yangi ish o‘rinlari yaratilayotgan bo‘lsa-da, ular mehnat bozoriga kirib kelayotgan ishchi kuchi hajmi va tarkibiy sifati bilan har doim ham to‘liq mos kelmayapti, bu esa ishsizlikning ayniqsa tarkibiy va yashirin shakllarining saqlanib qolishiga sabab bo‘lmoqda. Ushbu holat mehnat resurslaridan samarali foydalanish darajasini pasaytiradi va iqtisodiy o‘sishning inklyuzivligini cheklaydi. Shuning uchun mehnat bozorini barqaror rivojlantirish uchun birinchi navbatda ta’lim tizimi va mehnat bozori o‘rtasidagi integratsiyani kuchaytirish zarur, ya’ni kasbiy ta’lim yo‘nalishlarini real sektor ehtiyojlariga moslashtirish, amaliy ko‘nikmalarga asoslangan o‘quv dasturlarini kengaytirish hamda dual ta’lim tizimini rivojlantirish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Ikkinchidan, hududiy bandlik siyosatini takomillashtirish orqali qishloq va shahar o‘rtasidagi nomutanosiblikni kamaytirish, infratuzilma va investitsiya oqimini chekka hududlarga yo‘naltirish lozim, chunki mehnat bozoridagi bosimning katta qismi aynan hududiy tafovutlar bilan bog‘liqdir. Uchinchidan, norasmiy bandlikni qisqartirish va mehnat munosabatlarini legallashtirish uchun soliq yengilliklari, soddalashtirilgan ro‘yxatdan o‘tish tizimlari hamda ish beruvchilar uchun rag‘batlantiruvchi mexanizmlar joriy etilishi kerak, bu esa mehnat bozorining shaffofligini oshiradi. To‘rtinchidan, yoshlar bandligini ta’minlash strategik ustuvor yo‘nalish sifatida qaralib, startaplar, kichik biznes va raqamli iqtisodiyot sohalarida ularni qo‘llab-quvvatlash kengaytirilishi lozim, chunki zamonaviy mehnat bozori aynan innovatsion ko‘nikmalarga ega kadrlarga ehtiyoj sezmoqda. Shu bilan birga, mehnat migratsiyasi jarayonlarini tizimli boshqarish, tashqi mehnat bozori bilan hamkorlikni kuchaytirish va qaytib kelgan migrantlarning kasbiy reintegratsiyasini ta’minlash ham muhim ahamiyatga ega. Yakuniy xulosa sifatida ta’kidlash mumkinki, O‘zbekiston mehnat bozorining barqaror rivojlanishi faqat iqtisodiy o‘sish hisobiga emas, balki institutsional islohotlar, inson kapitaliga investitsiya va bandlik siyosatining kompleks yondashuvi orqali ta’minlanadi, shu sababli taklif etilgan chora-tadbirlarning izchil amalga oshirilishi ishsizlik darajasini kamaytirish va mehnat bozorining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abduqodirov, A. (2018). Mehnat bozori va ishsizlik muammolari. Iqtisodiyot va ta’lim, 3(19), 112–117.
2. Akbarov, M. (2020). Milliy mehnat bozori: rivojlanish tendensiyalari va istiqbollari. O‘zbekiston iqtisodiyoti, 4(40), 58–65.
3. Bektosh, N. (2022). Mehnat resurslaridan samarali foydalanish istiqbollari. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 10(3), 74–81.
4. Ergashev, S. (2021). Yoshlarni mehnat bozoriga tayyorlash va bandlik muammolari. Yoshlar va zamonaviy jamiyat, 2(7), 123–129.

ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index:* *google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

5. Jo‘rayev, S. (2018). O‘zbekiston mehnat bozorida bandlik muammolari va ularni hal qilish yo‘llari. Iqtisodiyot, 2(30), 51–57.
6. Karimova, D. (2017). Zamonaviy mehnat bozorining shakllanishi va rivojlanish yo‘nalishlari. O‘zbekiston iqtisodiyoti, 1(25), 92–99.